

SH.SEYITOVTIŃ «XALQABAD» ROMANINDA VARVARIZM HÁM VULGARIZMLERDIŃ QOLLANILIWÍ

Tolibaev Azamat Xojalepesovich

NMPI, magistrant

Annotaciya: Biz bul maqalamızda qaraqalpaq ádebiyatınıń kórnekli wákili, jazıwshı Sh.Seyitovtıń «Xalqabad» romanındaǵı sózlik quramınıń ózgesheligi hám onda varvarizm hám vulgarizmlerdiń qollanılıwı haqqında sóz etemiz.

Gilt sózler: *til normaları, sózlik quram, awızeki sóylew tili, varvarizm, vulgarizm.*

Qaraqalpaq xalqınıń mádeniy turmısında ayırıqsha orın iyeleytuǵın kórkem sóz sheberleriniń shıǵarmaların lingvistikalıq baǵdarda izertlew úlken ámeliy áhmiyetke iye. Sebebi, ádebiy til – ulıwma xalıqlıq tildiń kórkem sóz sheberleri tárepinen qayta islengen, dóretiwshilik baǵdarında bayıtılǵan túri. Kórkem sóz sheberi usı dóretiwshilik procesti basqarıp hám rawajlandırıp baradı.

Sh.Seyitovtıń «Xalqabad» romanınıń sózlik quramında awızeki sóylew tilinde ushırasatuǵın, biraq ádebiy tildiń normalarına qarama-qarsı keletuǵın varvarizm hám vulgarizmler sózler ushırasadı. Sh.Seytov varvarizm sózlerdi ádebiy shıǵarmadaǵı waqıyanı kórkem súwretlewde, dáwir shınlıǵın ashıp beriwde, qaharmannıń minez-qulqın, oy-órisin oqıwshıǵa tásirli etip jetkeriwde orınlı paydalanǵanlıǵınıń gúwası bolamız. Mısali: - Bayısın *pajalista*, hárkim islegenine qaray tisleydi, biraq qulaqqa aynalmaydı, adam jumsamaydı, qan sorımaydı (I.20). – *Voobche*, óziń bolmaytuǵın balasań, mılıqsız da úy bolameken,- degeni menen, Murattıń ózinde de mılıq joq edi (I.61). – Seniń óziń *interesny* jigit ekenseń, Mádiyar! (I. 21). – *Voobchem*, qurı shabıspa boldı, Sarı atawǵa shekem shaptıq-á (I.22). Bul mısallarda *pajalista*, *Voobche*, *interesny* *Voobchem*, sózleri orıs tiline tán sózler bolıp esaplanadı. Jazıwshı emocionallıq tásirlikke erisiw, qaharmannıń minez-qulqın, haqıyqıy kelbetin ashıp beriw ushın diologlarda varvarizm sózlerdi orınlı paydalanǵan.

Sh. Seytovtıń sóz qollanıw sheberligin usı shıǵarmada qollanılǵan vulgarizim sózlerden de kóremiz.

Sh.Seyitovtıń «Xalqabad» romanında ádebiy tildiń ólshemlerine qarsı keletuǵın vulgarizmler yaǵnıy ǵargıs hám turpayı sózler de ushırasadı. olar tiykarınan eki túrde

ushirasadı. 1. Qaharmannıń tilinen ayılǵan ǵarǵıs sózler. Mıaslı: *Uyın janǵırdıń* uyqısı da joq! (I.3). – *ólim*, sorap alaǵoy berse! –dep mısqıllı kúldi. *Látte pám!* sóyleme!... Meni tanıp qoyǵan qusaydı. (I/11). Bunıń ǵoy, qolınan hesh nárese kelmeydi húkiwmetke de jaǵıp júrgen joq biraq naysaptıń shawqımı jaman «jińǵıl deseń, qırǵın» deydi, qorıǵanı «góne kesegi» *simsik, tufiw!* (I.4). Bul mısallarda *Uyın janǵırdıń, ólim, Látte pám! simsik, tufiw!* Sózleri arqalı qaharmannıń unamsız qılıqların súwretlep oqıwshıǵa oǵan degen jek kóriwshilikti payda etedi.

2. Qaharman tilinen ayılıp adamnıń minez qulqınınıń kemshiligin bildiretuǵın turpayı sózler Mısalı: - Bári óziniń paydası ekenin túsınse bul *geshsheler!*... degen qıyal ótti (I.4). – Awıl basına bir qızıl shápekten qaramaydı, solardıń da qayda júrgenin bilmeysiz, *láttepámler!* (I.10). Bir qotırt eshkińiz joyılse, pa, izlep biler edińiz-aw, qayda júrgenin, *simsikler!* (I.10). Bul mısallardaǵı *geshsheler!*... *láttepámler! Simsikler* sózleri arqalı bir qaharmannıń kópshilikke degen jek kóriwshiligin bildiriw ushın ótkirlestirip qollanadı.

Qaharmanlardıń bir-biri menen sóylesiwindegi leksikalıq jaqtan usınday ózgeshelikti dál kórsetiw ushın Sh.Seyitovtıń sóylew tilindegi vulgarizm sózlerdi de qollanǵan.

«Xalqabad» romanında jumsalǵan varvarizm hám vulgarizm sózleri belgili bir stilistikalıq maqsetlerde bayanlanıp atırǵan waqıyalardıń ornı hám waqtına baylanıslı qollanılǵan. Jazıwshı ádebiy shıǵarmadaǵı waqıyanı kórkem súwretlewde sóylew tili leksikasına kiretuǵın varvarizm hám vulgarizm sózlerin tiyisli orında qaharman tilinde qanday da bir emocionallıq kúsheytkish máni bildiriw, onıń jeke ayırıqshalıǵın kórsetiw maqsetinde orınlı qollanǵanlıǵın kóremiz.

Paydalanılǵan ádebiyatlar:

1. Ш.Сейитов. «Халқабад». Нөкіс, Қарақалпақстан.1981.
2. Бердимуратов Е. Хәзирги қарақалпақ тили. Лексикология. - Нөкіс: 1994.
3. Доспанова Д. Жазыўшы Т.Қайыпбергеновтың орыс тилиндеги шығармаларының миллий лексикасы мәселесине. // Қарақалпақ тилинің мәселелери. Илимий мақалалар топламы. Нөкіс, 1999.